

Likhet og åpenhet

Erling Barth og Kalle Moene

Equality and openness

Is it possible to sustain a high degree of equality, a generous welfare state and an inclusive working life in one country in a globalised world? Both globalisation pessimists and welfare pessimists answer «no». This article shows that it is the open economies that have a high level of pre-tax wage equality and generous social insurance. It argues that coordination in wage bargaining and strong welfare states may be viewed as complementary free-trade institutions. These institutions generate a combination of wage equality and high employment levels even among those with lower qualifications.

Erling Barth
Forskningsleder
Institutt for samfunnsforskning
Professor II
Økonomisk Institutt, Universitetet i Oslo
erling.barth@samfunnsforskning.no

Kalle Moene
Professor
Økonomisk Institutt, Universitetet i Oslo
k.o.moene@econ.uio.no

Kan vi opprettholde en stor grad av likhet, en sjenerøs velferdsstat og et inkluderende arbeidsliv i ett land i en globalisert verden? Både globaliseringspessimister og velferdspessimister svarer nei. Denne artikkelen viser at det er nettopp de åpne økonomiene som har en høy grad av lønnslikhet før skatt og en sjenerøs sosialforsikring. Den argumenterer for at koordinering i lønnsdannelsen og sterke velferdsstater kan ses på som komplementære frihandelsinstitusjoner. Disse institusjonene generer en kombinasjon av lønnslikhet og høy sysselsetting også blant de som har lavere kvalifikasjoner.¹

Økt handel med India og Kina gir gevinster for norsk økonomi som til sammen dreier seg om en realinntektsvekst på 30 prosent i løpet av de neste femti årene (Bjørvatn mfl. 2007). Globalisering betyr altså potensielt store spesialiseringsgvinster. Samtidig framgår det at disse globaliseringsgevinstene krever store omstillinger når det gjelder teknologi, bedriftsorganisering, produktsammensetning og lokalisering.

Er det mulig å opprettholde en stor grad av inntektslikhet i et land som prøver å høste slike globaliseringsgevinster i en verdensøkonomi med økende ulikhet? Kan vi ha både sammenpressede lønnsforskjeller, en sjenerøs velferdsstat og et inkluderende arbeidsliv? Dette er viktige spørsmål som fortsatt står sentralt i globaliseringsdebatten.² Spørsmålene har generell interesse, men er kanskje mest aktuelle for de nordiske landene.

De nordiske landene har lenge konkurrert om å ha de minste lønnsforskjellene og de mest sjenerøse velferdsstatene i verden. Samtidig er sysselsettingsratene også blant de høyeste i verden. Særlig to institusjoner er viktige for å opprettholde disse sosiale og økonomiske forholdene: 1) sterke

fagforeninger og høy grad av koordinering i lønnsdannelsen, og 2) en sterk velferdsstat med blant annet sjenerøse ordninger for sosial forsikring.

Globaliseringspessimistene mener at internasjonaliseringen stiller nye krav til disse institusjonene. Internasjonal mobilitet av folk, varer og innsatsfaktorer utsetter de fleste land for mer konkurranse både økonomisk, institusjonelt og politisk. Et synspunkt som står sterkt i debatten, er at de landene som ikke innretter seg etter globaliseringens krav, er dømt til å mislykkes. I det internasjonale internettbaserte oppslagsverket Wikipedia for eksempel, hevdes det uten motforestillinger at «the race to the bottom» er en realitet (www.wikipedia.org/wiki/Race_to_the_bottom):

...competition between nations or states ... leads to the progressive dismantling of regulatory standards. This ... reduction of regulation, welfare, taxes, and trade barriers will increase poverty, and drive the poor to the few remaining areas that retain protections. In the end this ... will force the last remaining states to drop their protections in order to survive.

I tråd med dette synspunktet kan økt konkurranse med billig arbeidskraft på verdensmarkedet kreve at vi må gi opp enten de små lønnsforskjellene eller jobber til ufaglærte og arbeidstakere med lavere produktivitet. En sammenpresset lønnsstruktur vil etter dette synet stå i veien for et inkluderende arbeidsliv. Resultatet kan også bli at velferdsstaten må bygges ned for å holde på de beste bedriftene og for å opprettholde insentivene til å jobbe. Friere kapitalmobilitet kan likedan lede til økt skattekonkurranse mellom land om å tiltrekke seg de beste bedriftene og den beste arbeidskraften, noe som bidrar til at velferdsstaten blir dyrere å skattefinansiere. Endelig kan økt internasjonal konkurranse innebære at organisasjonenes makt i arbeidslivet må reduseres for å skape tilstrekkelig fleksibilitet og omstillingsevne.

Også blant frihandelstilhengere i globaliseringsdebatten finnes det synspunkter som støtter tankegangen om at internasjonal konkurranse

ikke er forenelig med en sjenerøs velferdsstat og sterke arbeidsmarkedsinstitusjoner. Mens mange av disse velferdspessimistene ønsker en mindre sjenerøs velferdsstat for å videreutvikle globaliseringen, ønsker mange av globaliseringspessimistene mindre internasjonal konkurranse for å videreutvikle velferdsstaten.

I artikkelen «The myth of the race to the bottom» hevder velferdspessimisten Edward Hudgins blant annet følgende (Hudgins 2007):

With freedom to trade, all workers in all countries are able to use their labor to create the most valuable output possible in their situation [M]assive redistribution of wealth, regulation of the economy, and welfare state policies more than anything else, have robbed businesses of capital and flexibility, robbed workers and families of income, and created incentives that punish the productive.

Nå er verken globalisering eller velferdsstat nye institusjoner. Små åpne økonomier har lenge levd med velferdsstater og internasjonal konkurranse, og alle OECD-land har utnyttet internasjonalt varebytte, spesialisering og velferdsstatspolitikk som en del av sin strategi for økonomisk vekst.

Dersom argumentene til globaliseringspessimistene er riktige, betyr det at land som er mest eksponert for internasjonal konkurranse, vil ha størst problemer med å etablere en sjenerøs velferdsstat med små lønnsforskjeller i utgangspunktet. Dersom argumentene til velferdspessimistene er riktige, vil det bety at land som har de største velferdsstatene, vil ha størst problemer med å være konkurransedyktige på de internasjonale markedene. I tråd med begge typer argumenter kan vi forvente at land med likhetsskapende institusjoner, som velorganiserte parter i arbeidsmarkedet og omfattende velferdsstater, vil oppleve de største problemene med internasjonaliseringen.

For å se i hvilken grad dette er tilfellet har vi undersøkt OECD-land³ fra 1975 til 2003. Resultatene presenteres nedenfor, og viser et nokså entydig

mønster: Vi finner at jo mer åpen en økonomi er; det vil si jo mer landet er utsatt for internasjonal konkurranse,

- 1) desto mer koordinering av lønnsfastsettelsen
- 2) desto mer sjenerøs velferdsstat
- 3) desto mindre lønnsforskjeller

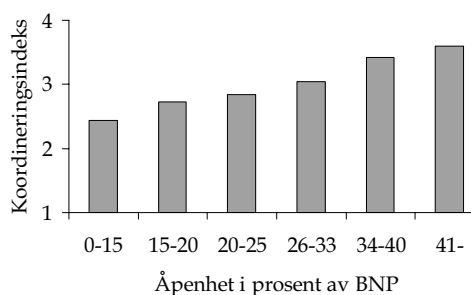
Målet for artikkelen er å vise dette mønsteret empirisk og forklare hva det betyr. Vi oppfatter mønsteret som en klar indikasjon på at ingen av pessimistene kan ha rett. Tvert om ser det ut til at de landene som har vært mest eksponert for internasjonal konkurranse synes å ha mest av det som globaliseringen ifølge globaliseringspessimistene vil fortrenge; mens de landene som tilsynelatende klarer seg best i den internasjonale konkurransen synes å ha mest velferdsstat av den typen som velferdsstatspessimistene vil bygge ned av hensyn til konkurransen.

Jo mer åpen økonomi, desto mer koordinering av lønnsfastsettelsen

Figur 1 viser gjennomsnittlig koordineringsnivå etter åpenhet i økonomien basert på observasjoner fra 20 OECD land i perioden 1976–2003. *Koordinering* er definert ved en indeks som tar verdien 1–5. Verdien 1 betyr at lønningene fastsettes på bedriftsnivå, uten noen form for koordinering, mens 5 står for en fullstendig koordinert lønnsfastsettelse på nasjonalt nivå. *Åpenhet* er definert som gjennomsnittet av eksport og import i prosent av BNP. Vi ser at gjennomsnittlig koordineringsnivå er høyere jo større andel utenrikshandelen utgjør av BNP.

Koordinering i lønnsdannelsen krever deltakelse fra både arbeidsgivere og arbeidstakere. Dette mønsteret tyder derfor på at begge partene ser seg tjent med å ta betydelige deler av lønnsdannelsen ut av markedskonkurransen nettopp i de landene som møter sterkest konkurranse gjennom utenriksøkonomien. Statsviteren Peter Katzenstein (1985) har vist at små europeiske land, i perioden 1965–80, hadde mer lønnskoordinering enn store land. Mønsteret vi finner holder seg imidlertid, også når vi tar hensyn til landets størrelse.

Figur 1. Koordinering i lønnsdannelsen etter åpenhet. Gjennomsnitt 20 OECD land, 1976–2000.



Note: Koordineringsindeks fra Golden, Wallerstein, og Lange (2006) 1976–2000. Koordinerings-indeksen tar verdier fra 1–5. Åpenhet er definert som (eksport+import)/2 som prosent av BNP; kilde: OECD factbook, 2006. Tallene er basert på observasjoner fra 20 OECD land (se note 3).

Tabell 1 illustrerer dette mønsteret. I modell 1 ser vi at åpne økonomier, målt ved gjennomsnitt av import og eksport som prosent av brutto nasjonalprodukt, gjennomgående har mer koordinering i lønnsdannelsen. En økning i eksponering i internasjonal handel med 10 prosentpoeng, innebærer en koordineringsindeks som er 0.35 poeng høyere. En god del av denne forskjellen kan føres tilbake til ulik størrelse mellom land med ulik åpenhet og organisasjonsgrad (kolonne 2), men det er fortsatt en signifikant sammenheng mellom åpenhet og koordinering etter at vi kontrollerer for landstørrelse.

I kolonne 3 i tabell 1 kontrollerer vi også for andelen av befolkningen med høyere utdanning og inntektsnivået per innbygger. Jo større del av arbeidsstyrken som er fagorganisert, jo mer koordinering. Økt andel med høyere utdanning, derimot, innebærer mindre koordinering, antakelig fordi økt andel med høyere utdanning innebærer mer fragmentering på arbeidstakersiden. Vi finner også mer koordinering jo mer produktive landene er. Mønsteret er fortsatt klart: Det er høyere grad av koordinering i land med større utenrikshandel som andel av BNP.

Tabell 1. Koordinering i lønnsdannelsen. Avhengig variabel: Koordineringsindeks

	MODELL 1	MODELL 2 MKM	MODELL 3
Åpenhet i % av BNP	0,0348*** (0,0041)	0,0135** (0,0046)	0,0096*** (0,0041)
Trend	-0,0348 (0,0367)	-0,0568* (0,0335)	-0,0971** (0,0415)
Trend kvadrert	-0,0004 (0,0011)	0,0007 (0,0011)	0,0024** (0,0010)
Ln (Befolkning)		-0,4989*** (0,0555)	-0,1311* (0,0667)
Organisasjonsprosent		0,0251** (0,0042)	0,0291*** (0,0036)
Ln (BNP per innbygger)			0,8902*** (0,4176)
Prosent høyere utdanning			-0,0619*** (0,0085)
Konstant	3,7452*** (0,2635)	4,7392*** (0,6736)	-3,0210 (3,2218)
N	344	344	344
Justert R2	0,144	0,369	0,478

Note: Signifikansnivå: (***) 1 prosent, (**) 5 prosent og (*) 10 prosent. Tallene er basert på observasjoner fra 20 OECD land (se note 3). Organisasjonsprosent er hentet fra Golden, Wallerstein, og Lange (2006) 1976–2000. Prosent høyere utdanning: fra De la Fuente og Domenech (2000) og forskjellige årganger av Education at a Glance: OECD

Lønnskoordinering er som regel et forsøk på å internalisere eksterne effekter i lønnsfastsettelsen. Det dreier seg om både pris- og sysselsettingseffekter. Ved å koordinere forhandlingene kan partene redusere lønns- og prisoverveltninger mellom sektorer. Høyere lønn i skjermete virksomheter kan, for eksempel lett veltes over i prisene. Det kan medføre at arbeidstakerne i utekonkerende virksomheter blir stilt overfor høyere levekostander uten at de kan kreve lønnsøkning i egen virksomhet.

På samme måte kan de fagorganiserte redusere uheldige sysselsettingsvirkninger som går på tvers

av sektorer. Når økonomien møter nedgangstider ute er koordinering spesielt viktig, fordi slike eksterne effekter kan slå spesielt uheldig ut for virksomheter som er mest utsatt for internasjonal konkurranse.

Norge rangerer høyt på alle internasjonale rankinglister over koordinering i lønnsdannelsen (se for eksempel OECD 2006). Nye koordineringsframstøt har ofte vært motivert av de utfordringene som den internasjonale konkurransen har skapt. Sentralisering av lønnsdannelsen i Sverige og Norge kan forstås som en respons på problemene som verdenskrise skapte for konkurranseutsatt sektor

på 1930-tallet. Jern og metallarbeiderne måtte tåle lønnskutt for å beholde jobbene og ønsket av den grunn å disiplinere lønnskravene fra andre fagforbund (særlig fra bygg og anlegg) som var mer skjermet mot konkurransen og krisen på verdensmarkedet.

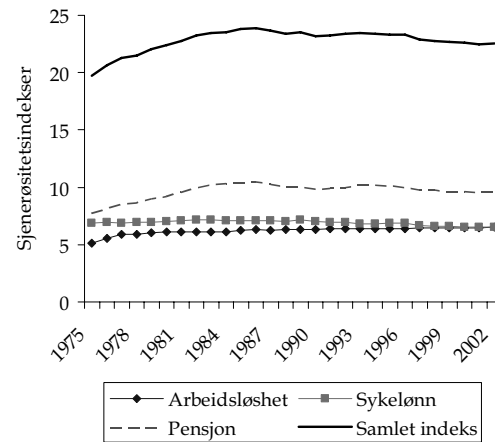
Problemene i norsk økonomi etter oljepris-sjokkene på 1970-tallet hadde en lignende karakter. Oljeprissjokkene ble møtt med sterke koordineringsbestrebelse i lønnsdannelsen for å kontrollere inflasjon og problemer med handelsbalansen. Oljeprisfall og internasjonal konjunktursvikt på slutten av 1990-tallet ble igjen møtt med økt koordinering for å holde arbeidsløsheten nede. Generelt har internasjonale svingninger blitt møtt med koordinering av lønnsdannelsen. Dette innebærer lavere sysselsettings- og inntektsrisiko til tross for den store eksponeringen mot internasjonale markeder.

En viktig konsekvens av koordinerte lønnsforhandlinger er derfor et mer stabilt og høyere sysselsettingsnivå enn det en åpen økonomi ellers ville hatt. Dette er viktig av to grunner. For det første innebærer det at skattebyrden ved sjenerøse sosialforsikringer blir mindre, både fordi skattebasen blir stabilt høyere, og fordi antallet personer på arbeidsløshetsstrygd blir mindre. Samtidig blir utstøting fra arbeidsmarkedet mindre.

Jo mer åpen økonomi, desto mer sjenerøs velferdsstat

Figur 2 viser trenden i sjenerøsiteten i velferdsordningene fra 1975–2003 i OECD landene. Figuren viser sjenerøsitetsindekser for ytelser overfor arbeidsløse, syke arbeidstakere og uføre- og alderspensjonister. Indeksene er utviklet av Lyle Scruggs ved University of Connecticut (se Scruggs (2004) for detaljer og presise definisjoner), og fanger opp ytelsenes sjenerøsitet i form både av kompensasjonsgrader, dekningsgrader, varighet og andre elementer. Vi ser at det var en klar tendens til økende sjenerøsitet fram til slutten av 1980-tallet. Deretter har veksten stagnert og velferdsstatene er blitt strammet noe inn.

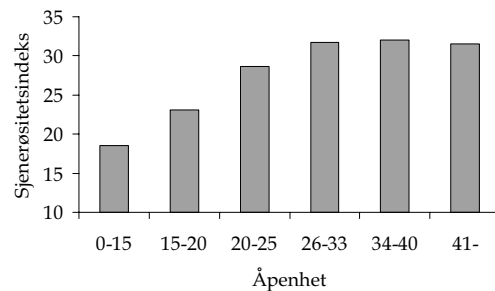
Figur 2. Velferdsstatenes sjenerøsitet.



Kilde: Egne beregninger på data fra Lyle Scruggs (2004) Welfare State Entitlements Data Set. Tall fra 18 OECD land (se note 3).

Figur 3 illustrerer sammenhengen mellom åpenhet og sjenerøsitet i landene i denne perioden. Vi finner en klart stigende sammenheng mellom åpenhet og velferdsstatens sjenerøsitet, særlig for lavere nivåer av åpenhet. Det ser altså ut til at innbyggerne i land med stor utenrikshandel ønsker gode sosiale forsikringsordninger.

Figur 3. Velferdsstatssjenerøsitet etter åpenhet



Note: Figuren viser sjenerøsitetsindeksen fra the Welfare State Entitlements Data Set: Se Scruggs (2004). Åpenhet er definert som (eksport+import)/2 i prosent av BNP: OECD factbook 2006. Tall fra 18 OECD land (se note 3).

Tabell 2 viser en regresjonsanalyse av velferdsstatens sjenerøsitet, målt ved en indeks for generell sjenerøsitet. Igjen spiller landets størrelse en rolle.

Regresjonen er utført på logaritmen til indeksen, slik at koeffisientene til $\ln(x)$ angir en elastisitet. Vi ser for eksempel i modell 1 at én prosent økning i befolkningens størrelse tilsvare 0.1 prosent lavere

sjenerøsitetsindeks. Samtidig finner vi at rikere land er mer sjenerøse, og at sjenerøsiteten øker med andelen eldre i befolkningen.

Tabell 2. Velferdsstatens sjenerøsitet. Avhengig variabel: $\ln(\text{Sjenerøsitetsindeks})$

	MODELL 1	MODELL 2 MKM	MODELL 3	MODELL 4 IV
Åpenhet i prosent av BNP	0,0043*** (0,0009)	0,0033*** (0,0007)	0,0043*** (0,0008)	0,0042*** (0,0008)
Trend	0,0234*** (0,0066)	-0,0211** (0,0087)	-0,0168* (0,0088)	-0,0164* (0,0086)
Trend kvadrert	-0,0009*** (0,0002)	0,0002 (0,0002)	0,0003 (0,0002)	0,0003 (0,0002)
Ln(Befolkning)	-0,1050*** -0,0106	-0,1056*** (0,0087)	-0,0584*** (0,0111)	-0,0641*** (0,0120)
Flertall høyrepartier i regjering		-0,0392 (0,0248)	-0,0393* (0,0237)	-0,0426* (0,0235)
Prosent høyre mandater i parlament		-0,0018*** (0,0007)	-0,0016*** (0,0006)	-0,0017*** (0,0006)
Prosent 65 + i befolkningen		0,0471*** (0,0045)	0,0306*** (0,0051)	0,0334*** (0,0057)
Ln(BNP per innbygger)		0,3684*** (0,0809)	0,3556*** (0,0815)	0,3412*** (0,0810)
Ln(Lønnsbredning)			-0,1855*** (0,0413)	-0,1365** (0,0595)
Konstant	4,2368*** (0,1151)	0,5622 (0,7040)	1,3335* (0,7079)	1,2360* (0,7007)
N	359	359	359	359
r ² _a	0,46	0,66	0,70	0,69

Note: Signifikansnivå: (***) 1 prosent, (**) 5 prosent og (*) 10 prosent. Tall fra 18 OECD land (se note 4). I modell 4 er lønnsbredning instrumentert med aggregert koordineringsnivå i lønnsforhandlingene. Politiske variable er hentet fra Armington mfl. (2006). Lønnsbredning er definert som $(d9-d1)/d1$ beregnet fra OECD-Earnings database, ulike år, se Barth og Moene (2007) for detaljer.

Det er mindre sjenerøse ordninger der høyrepartiene har makten. Der det er flertall for høyrepartiene i regjering, er det rundt 4 prosent lavere sjene-

røsitet. Det er mindre sjenerøse ordninger der lønnsulikheten før skatt er stor. Siden lønnsulikkhet kan påvirkes av sjenerøsiteten, presenterer vi også

en spesifisering der lønnsulikhet er instrumentert ved hjelp av koordineringsindeksen (modell 4). Resultatene endres lite. Igjen er mønsteret klart, vi finner en positiv sammenheng mellom åpenhet og sjenerøsitet også når vi kontrollerer for en rekke faktorer som virker inn på velferdsstatens sjenerøsitet: 10 prosentpoeng mer utenrikshandel tilsvarer rundt 4 prosent høyere sjenerøsitetsindeks. Denne sammenhengen er konsistent med observasjonen til Cameron (1978) og Rodrik (1997) som bruker data for offentlige utgifter til sosialforsikring for perioden 1966–1991.

Hvis vi også inkluderer faste land-effekter i den økonometriske modellen, finner vi en negativ sammenheng mellom åpenhet og velferdsstat (Barth og Moene (2007), se også Rodrik (1996) som finner samme type resultat). Dette understreker at mønsteret vi finner i tabell 2 oppstår som et resultat av forskjeller mellom land.

Inntektsmulighetene som globalisering åpner for, innebærer også risiko. Risikoen oppstår som følge av økt omstillingstakt og betydelige strukturendringer. Institusjonene i arbeidsmarkedet og velferdsstaten er velegnet til å: 1) realisere strukturendringer som er lønnsomme for samfunnet, 2) fordele gevinstene av dem på majoriteten av befolkningen og 3) fordele den samlede risikoen i makro som følger av større avhengighet av internasjonale etterspørselsforhold.

Velferdspessimistene hevder derimot at velferdsstaten bør bli mindre sjenerøs, særlig av hensyn til den internasjonale konkurransen. Litt karikert synes de å hevde at økende internasjonal konkurranse ikke gjør det mulig å drive med en kostbar omfordeling både på grunn av *insentiveffekter* og på grunn av økte kostnader ved et *høyt skattenivå*.

Dette synspunktet er konsistent med en oppfatning av velferdsstaten som kan gjenfinnes i deler av økonomisk og statsvitenskapelig teori (se for eksempel Meltzer og Richards 1981). Velferdsstaten betraktes i hovedsak som et maskineri for omfordeling fra de rike til de fattige. I fravær av altruistiske holdninger har de som betaler mer inn til velferdsstaten enn det de får tilbake liten grunn til å bry seg om hva skattemidlene går til, så lenge de

oppfatter velferdsstaten som et maskineri for omfordeling.

Med en slik tankegang er det naturlig å tro at globalisering gir lavere politisk oppslutning om velferdsstaten. De som tjener på omfordeling tjener på den nå som før. Globaliseringen øker imidlertid kostnadene ved å finansiere velferdsstaten, både gjennom tilbudet av arbeidskraft og gjennom lokaliseringen av bedriftene. Økte kostnader kombinert med konstante gevinster, kan føre til en mindre velferdsstat.

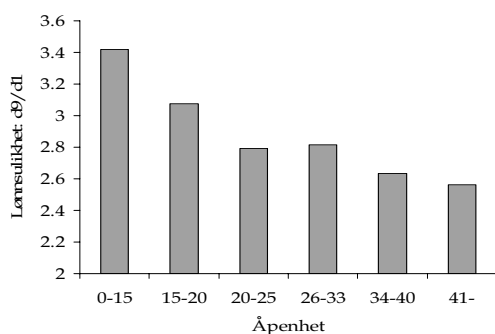
Nå driver selvsagt velferdsstaten med omfordeling, men den gjør det først og fremst gjennom ordninger og tjenestetilbud som alt i alt verdsettes mer etterhvert som globaliseringen tiltar. Det er her velferdspessimistene trår feil. Analogien som kanskje passer best, er velferdsstaten som (i hovedsak) en sosial forsikringsmekanisme. Det dreier seg om en sosialforsikring som gis på bedre vilkår til de fattige enn til de rike. Folks samlede vilje til å betale høye skatter avhenger da av hva de får igjen for pengene.

Velferdsstaten tilbyr forsikringer mot innteksttap som følge av arbeidsløshet, svekket helse eller uførhet og høy alder. Private markeder kan ikke like effektivt tilby slike forsikringer. Globalisering innebærer en *større* politisk oppslutning om velferdsstaten, delvis som en følge av økt behov for sosiale forsikringer. Selv om kostnadene ved å finansiere velferdsstaten kan øke i en mer globalisert økonomi, går skattemidlene til tiltak som er blitt mer verdifulle. Økte gevinster kombinert med konstante eller svakt økende kostnader, gir lett en større velferdsstat.

Jo mer åpen økonomi, desto mindre lønnsforskjeller før skatt

Figur 4 viser gjennomsnittlig lønnsulikhet før skatt, målt ved forholdet mellom desil 9 og desil 1 i lønnsfordelingen, fordelt på observasjoner med ulik åpenhet. Vi ser at i de økonomiene som har minst utenrikshandel i prosent av BNP, tjener desil 9 litt over 3,4 ganger så mye som desil 1 i gjennomsnitt. I landene med høyest andel utenrikshandel er forholdet bare litt over 2,5.

Figur 4. Lønnsulikhet før skatt



Note: Tall for lønnsulikhet før skatt fra OECD Earnings Data Base, ulike år, se Barth og Moene 2007 for detaljer. Åpenhet er definert som (import+eksport)/2 i prosent av BNP. Tall fra 20 OECD land, se note 3.

Tabell 3 viser dette mønsteret. I modell 1 ser vi at sammenhengen mellom lønnsulikhet og åpenhet holder seg når vi kontrollerer for utvikling over tid. Når vi også kontrollerer for institusjoner i arbeidsmarkedet, andel med høyere utdanning og produksjon per innbygger, svekkes sammenhengen mellom åpenhet og lønnsulikhet betydelig.

I modell 3 og 4 inkluderer vi også sjenerøsitet til velferdsstaten. I modell 3 inkluderer vi sjenerøsitet som eksogen variabel, mens vi i modell 4 instrumenterer velferdsstatens sjenerøsitet med variablene flertall høyrepartier i regjeringen, prosent høyre mandater i parlamentet og prosent eldre i befolkningen. Velferdsstatens sjenerøsitet henger sammen med lavere lønnsbredning. Samtidig ser vi at den negative sammenhengen mellom lønnsulikhet og åpenhet faller bort når vi kontrollerer både for institusjoner i arbeidsmarkedet og for sjenerøsitetsindeksen.

Legg merke til at disse sammenhengene i stor grad er identifisert gjennom variasjoner mellom land. Det er selvsagt mye annet som varierer mellom land, som vi ikke har fanget opp i disse modellene. Vår påstand er derfor ikke nødvendigvis at det er en *kausal* sammenheng mellom økonomienes åpenhet målt på denne måten, og institusjonene. Det vi finner er at åpne økonomier har større grad av koordinering av lønnsdannelsen og

de har mer sjenerøse ordninger for sosialforsikring.

Disse sammenhengene holder seg også når vi kontrollerer for en del andre viktige forhold, som størrelsen på landet. Samtidig er det mindre lønnsulikhet i økonomier med høy åpenhet, noe som i hovedsak kan føres tilbake til forskjeller i institusjoner i arbeidsmarked og velferdsstat. Vår påstand er ikke nødvendigvis at en økning i eksportandelen vil føre til økt grad av koordinering og inntekssikring, men rett og slett at denne typen institusjoner er mer utbredt der økonomiene er svært åpne.

Uten koordinering av lønnsfastsettelsen justerer lønnsnivået seg til lokale forhold. Bedrifter og sektorer med ulik produktivitet tenderer da til å ha ulik lønn selv når de benytter den samme type arbeidskraft. Slike lønnsforskjeller er en kilde til ineffektivitet. Typisk blir lønnen for høy i moderne virksomheter med høy produktivitet. Lønnen blir for lav i gammeldagse virksomheter med lav produktivitet. Av den grunn opprettholdes for mye av den gamle teknologien samtidig som det blir investert for lite i moderne virksomheter.

Det mest typiske resultatet av lønnskoordinering er at lønnsforskjellene blir mindre. Koordinering innebærer blant annet at en følger prinsippet om lik lønn for likt arbeid. I et ukoordinert arbeidsmarked blir dette sjelden resultatet. Også lønnsforskjellene mellom yrkesgrupper blir mindre når fagforeningene samordner lønnspolitikken sin og derfor må begrunne de relative lønningene overfor hverandre i tråd med aksepterte rettferdighetsnormer.

Lønnsammenpressingen skjer fra begge kanter. Den skjer på tvers av bedrifter og grupper av arbeidstakere. Den innebærer også at bedriftene tjener mer på å benytte ny og effektiv teknologi og høyt kvalifisert arbeidskraft. Dette øker produktiviteten til arbeidstakere med lavere kvalifikasjoner. Dels øker denne produktiviteten som følge av raskere modernisering – en mekanisme som er en viktig grunn til at sysselsettingsratene er så høye også for ufaglært arbeidskraft nettopp i land med lønnsammenpressing.

Tabell 3. Lønnsulikhet. Avhengig variabel: $\ln(d9/d1-1)$

	MODELL 1	MODELL 2 MKM	MODELL 3	MODELL 4 IV
Åpenhet (pct av BNP)	-0,0093*** (0,0010)	-0,0017** (0,0007)	-0,0002 (0,0007)	0,0008 (0,0008)
Trend	0,0059*** (0,0023)	-0,0187*** (0,0040)	-0,0269*** (0,0039)	-0,0321*** (0,0042)
Ln (Befolkning)		-0,0092 (0,0119)	-0,0277** (0,0113)	-0,0395*** (0,0120)
Koordinering		-0,2066*** (0,0133)	-0,1855*** (0,0126)	-0,1720*** (0,0135)
Fagforeningsandel		-0,0050*** (0,0007)	-0,0041*** (0,0007)	-0,0035*** (0,0007)
Høyere utdanning (prosent)		0,0055*** (0,0015)	0,0051*** (0,0014)	0,0048*** (0,0014)
Ln (BNP per capita)		0,1296* (0,0741)	0,2981*** (0,0716)	0,4062*** (0,0799)
Ln (Sjenerøsitetsindeks)			-0,3424*** (0,0434)	-0,5620*** (0,0784)
Konstant	0,7139*** (0,0392)	0,3509 (0,6649)	0,0152 (0,6150)	-0,2002 (0,6323)
N	359	359	359	359
R ²	0.19	0.77	0.8	0.79

Note: Signifikansnivå: (***) 1 prosent, (**) 5 prosent og (*) 10 prosent. Data fra 18 land (se note 3). I modell 4 er sjenerøsitetsindeksen instrumentert ved hjelp av variablene Flertall høyreparti i regjeringen, prosent høyremandater i parlamentet og prosent 65+ i befolkningen.

I siste utgave av Employment Outlook (OECD 2007) viser OECD at de skandinaviske landene har en høy relativ yrkesaktivitet for personer med lav utdanning, det vil si personer uten fullført videregående skole. Den relative yrkesaktiviteten for lavt utdannete er definert som andelen yrkesaktive med lav utdanning relativt til andelen yrkesaktive i hele økonomien. Skandinavia har høy yrkesaktivitet for alle grupper. Dette betyr at den høye relative yrkesaktiviteten for lavt utdannete er imponerende. Mens gjennomsnittet av den relative yrkesakti-

viteten for lavt utdannete er 0,59 i hele OECD-området, er tallet 0,68 for Danmark, 0,67 for Norge og 0,69 for Sverige. De skandinaviske landene ligger altså jevnt over 10 prosentpoeng høyere i relativ yrkesaktivitet blant personer med lav utdanning. Selv om lønningene er sammenpresset, er altså sysselsettingen relativt høy også blant de som har lavere kvalifikasjoner. Det tyder på at jobbskapingen er høy også for disse gruppene i Skandinavia.

Lønnsammenpressing har gunstige effekter på den samlede produktiviteten og på økonomiens

omstillingsevne. Arbeidskraften blir billigere i nye og mer produktive anlegg, mens den blir dyrere i gamle og lavproduktive anlegg. Følgelig kan det bli færre av de gamle og lavproduktive virksomhetene og flere av de nye og høyproduktive. Lønnsammenpressing kan med andre ord stimulere til innovasjon og omstilling gjennom en prosess preget av «kreativ destruksjon» (Moene og Wallerstein 1997). Jo større markedene er for de produktene som produseres i moderne høyproduktive virksomheter, desto større kan gevinstene av lønnsammenpressing bli. Gevinsten kan derfor bli spesielt stor både for arbeidsgiverne og for samfunnet når globaliseringen åpner for nye spesialiseringsevinster.

Høy omstillingstakt innebærer mange nye jobber i arbeidsmarkedet. Det har vist seg at de skandinaviske landene har jobbreallokeringsrater omtrent på samme nivå som USA (Dale-Olsen og Rønningen 2000; Salvanes og Førre 2003). Stort tilbud av ledige jobber betyr at lengden på arbeidsløshetsperiodene blir relativt korte, noe som igjen betyr at sjenerøse trykdeordninger blir mindre kostbare å opprettholde.

Komplementære frihandelsinstitusjoner – likhetsmultiplikatoren

Vi vet at globalisering skaper vinnere og tapere i det enkelte land. Men vi vet også at globalisering innebærer at et land kan høste betydelige spesialiseringsevinster innenfor aktiviteter der landet gjør det best. Av den grunn tenderer samlet inntekt til å gå opp med økende tilgang til et stort verdensmarked. Dette innebærer igjen at de økonomiske gevinstene til vinnerne tenderer til å bli større enn de økonomiske tapene til taperne.

At de som tjener på globalisering tjener mer enn det inntektstapet taperne blir påført, er imidlertid en mager trøst for dem som taper. Det er her velferdsstat og lønnskoordinering kommer inn. Disse kan forstås som frihandelsinstitusjoner som fordeler gevinstene av globalisering på det store flertallet i befolkningen. Ordningene representerer imidlertid ikke bare et maskineri for omfordeling av gitte globaliseringsgevinster. De bidrar også til at gevinstene kan bli større.

Lønnskoordinering bidrar til at det enkelte land får et lønnsnivå som utenriksøkonomien kan tåle – også i næringer som ikke direkte er utsatt for internasjonal konkurranse. Små lønnsforskjeller bidrar til kreativ destruksjon. Lønnsomheten til høyproduktive virksomheter øker, mens lønnsomheten i lavproduktive virksomheter reduseres. Resultatet kan være økt innovasjon og en raskere strukturendring i tråd med konkurransemessige fortrinn.

Velferdsstaten tilbyr sosiale forsikringer som private institusjoner vanskelig kan tilby like effektivt. Forsikringsordningene bidrar til at strukturendringene foregår uten betydelige inntektstap for dem som må skifte jobb. De innebærer at globaliseringen rett og slett blir mindre upopulær enn i andre land. Scheve og Slaughter (2007) analyserer internasjonale opinionsdata, og finner at støtten til globalisering er høyere når det er høy sysselsetting og når landet har mer sjenerøse støtteordninger ved arbeidsløshet.

Vi har argumentert for at gevinstene ved koordinering øker med globalisering. Samtidig øker etterspørselen etter velferdsstatsgoder. Disse institusjonene virker også inn på hverandre. Koordinering av lønnsdannelsen fører til en spredning av kostnadene ved internasjonalisering, særlig på makronivå. Koordinering av lønnsdannelsen gir også lønnsammenpressing og økt omstillingstakt. Begge deler fører til økt etterspørsel etter velferdsstatstytelser (se Moene og Wallerstein 2001).

Samtidig blir de negative incentiveeffektene av en sjenerøs velferdsstat mindre når minstelønna er høy. Med en sammenpressing i bunnen «lønner det seg å jobbe,» selv med sjenerøse velferdsstatstytelser. Dette bidrar til å holde yrkesaktiviteten oppe, også blant folk med lavere kvalifikasjoner, og dermed kostnadene ved sjenerøse ordninger nede. Samtidig kan en sterk velferdsstat understøtte lønnsammenpressingen fordi den kan øke den relative forhandlingsstyrken til de som er på bunnen av lønnshierarkiet.

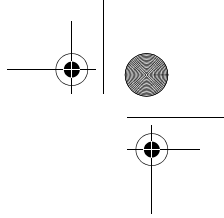
På denne måten understøtter en sjenerøs velferdsstat og en høy grad av koordinering hverandre. Økt globalisering kan i seg selv gi mer koordinering og mer velferdsstat. Mer sammenpressing i

arbeidsmarkedet kan gi mer sjenerøse velferdsordninger, noe som igjen gir mer sammenpressing, og så videre. I Barth og Moene (2007) kaller vi denne mekanismen for «likhetsmultiplikatoren» og vi slår et slag for at viktige sider av den nordiske modellen kan forstås i lys av denne sosiale multiplikatoren.

Disse argumentene representerer utfordringer for både globaliseringspessimister og velferdspessimister. De landene som kan høste de største gevinstene av globaliseringen er nettopp de landene som i utgangspunktet hadde de meste åpne økonomiene, og som derfor hadde lønnskoordinering og store velferdsstater – det vil si land som i utgangspunktet hadde levedyktige og egalitære frihandelsinstitusjoner.

Litteratur

- Armington, K., P. Leimgruber, M. Beyeler og S. Menegale (2006): *Comparative Political Data Set 1960–2004*, Institute of Political Science, Bern: University of Berne.
- Barth, E. og K. Moene (2007): *The Equality Multiplier*, upublisert manuskript, ESOP, Økonomisk Institutt, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bjørvatn, K., V. D. Norman, L. Orvedal og S. Tenold (2007): *Globetrotterne – Norsk økonomi i en verden med fri handel, arbeidsvandring og internasjonaliserte bedrifter*, Rapport 11/07. SNF-Bergen.
- Cameron, D.R. (1978): «The Expansion of the Public Economy: A comparative Analysis», *The American Political Science Review* 72: 1243–1261.
- Choi, M. (2006): «Threat Effects of Capital Mobility on Wage Bargaining», i Bardhan, P. K., S. Bowles og M. Wallerstein, *Globalization and Egalitarian Redistribution*. New York: Russels Sage Foundation.
- Dale-Olsen, H. og D. Rønningen (2000): *Jobb- og arbeidskraftsstrømmer. En komparativ analyse med fokus på årsaker*, Samfunnsøkonomiske studier 104, Oslo og Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- De la Fuente, A. og R. Domenech (2000): *Human capital in growth regressions: how much difference does data quality make?* Instituto de Analisis Economico, Barcelona: Universidad Autonoma.
- Golden, Wallerstein og Lange (2006) «Union Centralization among Advanced Industrial Societies: An Empirical Study.» Dataset available at <http://www.shelley.polisci.ucla.edu/> Version dated June 16, 2006.
- Hudgins, E. (2007): The myth of the race to the bottom, Cato Institute <http://www.freetrade.org/pubs/freetrade/chap3.html>
- Katzenstein, P.(1985): *Small States in World Markets: Industrial Policy in Europe*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Meltzer, A. H., og Richard, S. F. (1981): «A Rational Theory of the Size of Government», *Journal of Political Economy* 89 (5): 914–927.
- Moene, K. O. og M. Wallerstein (1997): «Pay Inequality», *Journal of Labor Economics* Vol. 15: 403–430.
- Moene, K. O. og M. Wallerstein (2001): «Inequality, social insurance, and redistribution», *American Political Science Review*, 95 (4): 859–874.
- OECD (2006): *OECD Employment Outlook 2006*. Paris: OECD.
- OECD (2007): *OECD Employment Outlook 2007*. Paris: OECD.
- Offe, C. (2006): «Social Protection in a Supranational Context: European Integration and the Fates of the 'European Social Model'», i Bardhan, P. K., S. Bowles og M. Wallerstein, *Globalization and Egalitarian Redistribution*. New York: Russels Sage Foundation.
- Rodrik, D. (1997): *Trade, Social Insurance, and the Limits to Globalization*, NBER Working Paper No 5905, Cambridge: MA.
- Salvanes, K. G. og S. E. Førre (2003): «Effects on employment of trade and technical change: evidence from Norway», *Economica* 70 (2): 293–329.
- Scheve, K. og M. J. Slaughter (2006): «Public Opinion, International Economic Integration and the Welfare State», i Bardhan, P. K., S. Bowles og M. Wallerstein, *Globalization and Egalitarian Redistribution*, New York: Russels Sage Foundation.
- Scruggs, L. (2004): «Welfare State Entitlement Data Set: A Comparative Institutional Analysis of Eighteen Welfare States. Version 1.1» Storrs: University of Connecticut.



Noter

- 1) Arbeidet med denne artikkelen er delvis finansiert av NFR prosjekt nr. 168285/S20 «A viable welfare state» og er en del av arbeidet ved forskningsenteret ESOP ved Universitetet i Oslo.
- 2) Se for eksempel Offe (2006), Rodrik (1997) og Choi (2006).
- 3) Landene som er inkludert i utvalget er Australia, Belgia, Canada, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Italia, Japan, New Zealand, Norge, Nederland, Tyskland, Sverige, Storbritannia, Sveits, USA og Østerrike. Spania og Portugal er inkludert i noen av analysene, men ikke der vi bruker data for velferdsstatens sjenerøsitet fordi vi mangler data for disse landene. Se Barth og Moene (2007) for detaljer om data og variabeldefinisjoner.

